

Василюк В.І. Національна ідея у творчості Т. Шевченка / Валентина Василюк // Вітражі. Збірник матеріалів викладацько-студентських наукових читань / За ред. В.Т. Чайковської, Г.Д. Левченко, О.О. Юрчук, В.І. Василюк. – Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2009. – С. 50-54.

Побуває думка, що саме істинно геніальні письменники пов'язують свою творчість із поняттям “народність”. Лише кращі представники еліти здатні осягнути глибину національної душі. І тому поет є тим могутніший, чим більше він пов'язаний з нацією. Взірцем у цьому розумінні є постать Т. Шевченка, посередництвом творів якого – генія духу і слова – маємо необхідність сьогодні вкотре піднімати проблеми національної свідомості, історичних знань українців, національно-культурної спадщини. Адже саме Т. Шевченко був першим, хто звернувся до пам'яті українського народу, до глибин його національної душі, до його ним самим витвореного скарбу його національної культури, творчості, рухів, щоб пізнати всю його минувшину, а тим самим і його національну душу.

Т. Шевченко вважається речником національно-естетичної парадигми в національно-історичному контексті, бо реакція на соціальні кривди народжувала твори, в яких сконцентрувався духовно-моральний світ національно-історичних, християнсько-естетичних цінностей українського народу.

Спадщина Т. Шевченка як націєтворчий чинник розглядається багатьма літературознавцями. Усі вони сходяться на думці, що національна ідея – домінанта творчості Кобзаря. Г. Клочек переконаний, що “ідеологічна концепція будівництва української України неможлива без опори на головні постулати Шевченкової національної ідеї” [2]. Ця ідея не лише декларована поетом, а системно осмислена й аргументована (художніми засобами). Т. Шевченко художньо осмислив ключові проблеми української нації. На думку Г. Клочека, найважливішою складовою Шевченкової національної ідеї є проблема національного зрадництва або ж малоросійства__[2]. Тема

національної зради широко й глибоко виявлена у творчості поета, який започаткував її ще у вступі до поеми “Гайдамаки”. Згадаймо, ліричний герой поеми полемізує з численними рецензентами “Кобзаря” (1840), які вмовляли, але не вмовили молодого поета перейти на російську мову:

...Коли хочеш грошей,
Та ще й слави, того дива,
Співай про Матрьошу,
Про Парашу, радість нашу,
Султан, паркет, шпори, -
От де слава!!! а то співа:
“Грає синє море”...
У відповідь чуємо:
... Спасибі за раду.
Теплий кожух, тільки шкода –
Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею підбите... [4; 63].

У поемі “Сон” (“У всякого своя доля...”) подано блискучу характеристику землячка із циновими гудзиками. Згадаймо діалог: “Так як же ты – й говоришь не вмиеш по-здешнему? – Ба ні, - кажу, - говорить умію, та не хочу” [4; 208], - ось національна гідність поетового ліричного героя та висота його позиції. Далі у цій же поемі – груповий портрет таких землячків, які

... по московській так і ріжуть,
Сміються та лають
Батьків своїх – що змалечку
Цвенькать не навчили
По-німецькій... [4; 213].
З гірким болем поет констатує:
Україно! Україно!

Оце твої дути,
Твої квіти молодії,
Чорнилом політі.
Московською блекотою
В німецьких теплицях
Заглушені... Плач, Україно!
Бездітна вдовице! [4; 213].

У “Розритій могилі” знайдемо образи перевертнів, що допомагають “москалеві господарювати та з матері полатану сорочку знімати” [4; 190].

Із вражаючою повнотою тема національного зрадництва виражена в низці інших творів, як от: “Посланіє...”, “Холодний Яр”, “Три літа”, “Юродивий”, “Осія. Гл. XIV”, “Бували війни...” тощо. Поет показує витoki цього явища в історичній ретроспективі і перспективі, аналізує його соціальну природу, осмислює як Зло, як вияв темних сил народу.

Таким чином, Т. Шевченко першим усвідомив бруталність нашого національного осквернення – отого принизливо-ганебного комплексу національно-дефективного малоросійства та постав проти нього усієї міццю своєї творчості.

Згодом Є. Маланюк, який у своїй блискучій есеїстиці заклав міцні підвалини для сучасного осмислення Т. Шевченка, наголосить, що “малоросійство – наша історична хвороба, хвороба багатовікова, отже, хронічна. Ні часові застрики, ні навіть хірургія – тут не допоможуть. Її треба буде довгі-довгі десятиліття ізживати” [3; 11].

Тому і процес перетворення України у благодатну державу можливий тільки як процес такого ізживання та з’яви нових поколінь, не заражених цією страшною національною недугою.

Проблема національного зрадництва вважається складовою критичної частини Шевченкової національної ідеї.

Інша вагома її складова, тісно пов’язана з попередньою, - проблема провідної верстви народу, його духовних лідерів – еліти [2]. Повністю

присвячене цій проблемі посланіє “І мертвим, і живим, і ненарожденним...”. Розглядаючи коло порушуваних Шевченком проблем у цьому творі крізь призму основної ідеї епіграфа (“Якщо хтось каже, що любить Бога, а брата свого ненавидить, той не правдомовець”), а, отже, крізь призму основоположного концепту Шевченкової філософії – демократизму, “любові до меншого брата”, можна виділити наскрізну проблему послання – осудження Шевченком української соціальної освіченої еліти, котра вчинили гріх перед нацією. Цим гріхом поет вважав зраду інтересів народу, соціальний та політичний проімперський конформізм, космополітизм, що проявився у забутті власної історії, в ігноруванні національних цінностей та ідеалів – мови, культури, у втраті національної гідності та продукуванні української меншовартості.

“Посланіє...” вражає своєю актуальністю. Тут перед нами постають усі головні недоліки нашої національної провідної верстви, але постають у такому конструктивному світлі, що маємо дуже виразне розуміння того, якою повинна бути наша національна еліта. З уст Т. Шевченка лунає не просто рішуче викриття вчинків духовно звироднілих людей. Послання є ще і впливовою емоційною проповіддю. Воно репрезентує довершені зразки морально-етичних настанов, до яких автор, однак, береться не одразу. Ритм твору задається енергійним словесним наступом. Поет сміливо оголює понівечене тіло правди, яке може розповісти про реалії життя: “І ніхто не бачить, І не бачить, і не знає – Оглухли, не чують; Кайданами міняються, Правдою торгують” [4; 283]. Це сміливе викриття одразу налаштовує читача на роздуми на тему моралі.

Т. Шевченко вдається до морально-етичних настанов, які мають значний внутрішній підтекст. Він проголошує: “Полюбіте щирим серцем Велику руїну” [4; 283]. Щоб реалізувалося це напутнє слово, необхідна підготовка душі людини: душа має породити і викристалізувати таку духовну категорію, як національна самосвідомість: “Умийтеся! Образ Божий багном

не скверніте!” [4; 285] – ці слова є закликом Т. Шевченка до духовного самовдосконалення, до безперервного морального очищення, шліфування.

У поета межі дії морально-етичного поля людських вчинків абстрагуються до рівня філософських категорій. Грань позитиву визначається такими поняттями, як:

- патріотизм: “Нема на світі України, немає другого Дніпра” [4; 284];

-воля, людяність, усвідомлення унікальної історії свого народу, національна свідомість: “А історія – поема вольного народу”, “що ми? Чії сини? яких батьків? ким? за що закуті?” [4; 286-287].

Інша, протилежна першій, грань негативу репрезентується як:

- запроданство: “А ви претесея на чужину шукати доброго добра, Добра святого”, “Раби, підножки, грязь Москви, Варшавське сміття – ваші пани, Ясновельможні гетьмани. Чого ж ви чванитеся, ви?!” [4; 284, 287];

- моральне відступництво: “Умийтеся! Образ Божий багном не скверніте!” [4; 285];

- духовне звиродніння: “А то залізете на небо: “І ми не ми, і я не я, І все те бачив, і все знаю, нема ні пекла, ані раю, Немає й Бога, тільки я! Та куций німець узловатий. А більш нікого!..” [4; 285].

Крізь усю творчість Т. Шевченка проходить мотив протиставлення героїчного минулого поетовій сучасності. І це протиставлення – не на користь останньому. У посланні воно знаходить відображення в рядках: “Славних прадідів великих Правнуки погані” [4; 285].

Послання пройняте пристрасним Шевченковим благанням, зверненням до української провідної верстви: будьте національно свідомими, живіть найщирішими турботами про свій народ. Г. Клочек переконаний, що та міра національної самокритичності, що наявна в цьому та й в інших багатьох творах, цілком справедлива і щодо сьогоденної нашої ситуації [2].

Отже, Т. Шевченко став першим українцем, якому до глибин розкрилася трагедія нашого національного рабства, якого мучив сором з приводу того, що “над дітьми козацькими поганці панують!”, що “в путях

умираєм”, сором за винищену національну гідність, тому він так розпикав та шмагав своїх заглушених “московською блекотою” земляків, тому знайшов мотиви, співзвучні своїм ідеалам справедливості, свободи, протесту проти політичного гніту і будь-якого посягання на свободу і гідність людини, заклавши міцні підвалини національного відродження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волосюк І. Націєтворча концепція у посланні “І мертвим, і живим, і ненарожденним...” Т.Г. Шевченка // Шевченкознавчі студії: Збірник наукових праць. – Вип. 6. – К.: Київський університет, 2004. – С. 71-73.
2. Клочек Г. До істинного Тараса Шевченка // Літературна Україна. – 2001. – 17 травня.
3. Погрібний А. Класики не зовсім за підручником. – К.: Школяр, 2000. – С. 3-12.
4. Шевченко Т.Г. Кобзар. – К., 1957. – 627 с.